Рецензія

офіційного рецензента кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Смуток Лесі Вікторівни на дисертаційне дослідження Бурдяка Ростислава Зіновійовича «Зображення історії українського козацтва у першій половині XVII ст. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р.», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Рецензована дисертаційна праця присвячена актуальній, складній та багатовимірній науковій проблемі – дослідженню образу українського козацтва першої половини XVII ст. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р. Тематика роботи має важливе значення як для української історичної науки, так і для сучасних студій у галузі історіографії, інтелектуальної історії, історичної пам'яті та українсько-польських взаємин. Звернення до цієї проблематики є особливо своєчасним, оскільки сучасна гуманітаристика дедалі більше уваги приділяє не лише подіям минулого, а й способам їх осмислення у різних національних історичних традиціях. Актуальність теми визначається також необхідністю наукового переосмислення польського бачення українського минулого, яке тривалий час формувало суспільні стереотипи та політичні уявлення про Україну, український народ і його державотворчі традиції. Історія козацтва посідала особливе місце у польській історичній думці, адже була безпосередньо пов'язана з минулим Речі Посполитої, її військовою могутністю, внутрішніми суперечностями та занепадом. Саме тому вивчення польської історіографії козацької проблематики дозволяє глибше зрозуміти не лише еволюцію польської науки, а й механізми формування історичних міфів та національних наративів.

Структура дисертації є чіткою, логічною та внутрішньо збалансованою. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на тематичні підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури. Така композиція дала можливість послідовно розкрити поставлену проблему: від з'ясування стану її наукової розробленості й методологічних засад до аналізу конкретних

історіографічних сюжетів. Важливо, що здобувач вдало поєднав проблемний та хронологічний принципи викладу матеріалу.

У вступній частині автор належно обґрунтовує актуальність теми, визначає мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслює його наукову новизну та практичне значення. Формулювання дослідницьких завдань є коректним і цілком відповідає змісту роботи.

Перший розділ присвячено стану наукової розробленості проблеми, характеристиці джерельної бази та методології дослідження. Автор здійснив ґрунтовний історіографічний огляд, який охоплює як українські, так і польські наукові праці, дотичні до теми. З огляду на мету дослідження та значну кількість праць, усі публікації дисертант поділив на три групи. До першої належать дослідження, присвячені відображенню історії українського козацтва першої половини XVII ст. у працях польських учених кінця XIX ст. – початку Другої світової війни. До другої зараховано праці про розвиток польської історичної науки цього періоду та біографії дослідників, які вивчали історію Війська Запорізького. Третю групу становлять роботи з історії польського народу кінця XIX ст. – 1939 р., що дають змогу краще зрозуміти середовище формування польської історіографії та її зацікавлення козацькою тематикою. Позитивно слід оцінити те, що дисертант не обмежується простим переліком праць, а намагається виявити основні тенденції, здобутки та лакуни попередніх досліджень. Такий підхід свідчить про зріле володіння історіографічним інструментарієм.

Значну увагу приділено джерельній базі дисертації. Основу дослідження становить широкий корпус польських історичних праць кінця XIX ст. – 1939 р., присвячених різним аспектам історії українського козацтва. Залучення значного масиву монографій, статей, оглядів, рецензій та публіцистичних текстів дозволило авторові сформувати репрезентативну основу для висновків. Варто відзначити, що здобувач використав праці представників різних історичних шкіл та політичних середовищ, що забезпечило багатогранність аналізу.

Автор продемонстрував належний рівень методологічної культури та ґрунтовне розуміння сучасних підходів до історіографічних студій. Здобувач

обґрунтовано виходить із того, що наукова цінність роботи залежить від правильно обраного інструментарію, який має відповідати предмету, об'єкту, меті та завданням дослідження. Позитивно слід відзначити чітке окреслення базових принципів наукового пізнання: об'єктивізму, історизму, цілісності, всебічності, системності та антропологізму. Їх застосування дозволило авторові розглядати польську історіографію козацтва не ізольовано, а в ширшому суспільно-політичному, інтелектуальному та культурному контексті доби. Особливо важливим є використання принципу антропологізму, що дало можливість показати роль особистості історика у творенні образу минулого.

Здобувач переконливо поєднав загальнонаукові методи зі спеціально-історичними та історіографічними. Це забезпечило комплексність дослідження та можливість простежити еволюцію поглядів польських учених на історію українського козацтва. Схвально оцінюємо також проблемно-хронологічний принцип побудови роботи, який дав змогу поєднати аналіз історичних подій першої половини XVII ст. із динамікою їх осмислення польською наукою кінця XIX – першої половини XX ст. Загалом теоретико-методологічна база дисертації є продуманою, логічною та цілком відповідає сучасним вимогам до історичних досліджень.

У другому розділі дисертаційного дослідження автор здійснив ґрунтовний і змістовний аналіз особливостей висвітлення історії українського козацтва першої половини XVII ст. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р. Позитивно слід відзначити, що здобувач не обмежився описом окремих концепцій чи поглядів учених, а комплексно простежив основні тенденції розвитку польської історіографії, її ідейні орієнтири та вплив суспільно-політичних обставин на трактування минулого.

Автор переконливо довів, що польська історична наука переважно розглядала козацтво крізь призму історії Речі Посполитої, зосереджуючи увагу на його ролі у війнах, внутрішньополітичних конфліктах та міжнародних відносинах держави. Вдало показано характерне для значної частини польських дослідників поєднання визнання військових заслуг Війська Запорізького із критичним, а подекуди й відверто негативним ставленням до його політичних

прагнень, соціальної активності та боротьби за станові права. Цінним є висвітлення того, як у польській історіографії формувався образ козацької «сваволі», що часто використовувався для пояснення конфліктів між козацтвом і владою.

Окремої уваги заслуговує аналіз постаті Петра Сагайдачного, якого польські історики нерідко трактували водночас як видатного військового провідника та прагматичного політика, здатного використовувати суперечності польської політики в інтересах козацтва. Важливим є також розгляд оцінок участі козаків у Московській кампанії 1617 – 1618 рр., Хотинській війні 1621 р., морських походах проти Османської імперії, де автор виявив суперечливість і неоднозначність польських наративів щодо внеску Війська Запорізького.

Сильною стороною розділу є поєднання аналізу конкретних історіографічних сюжетів із характеристикою ширших інтелектуальних течій польської науки – консервативного напряму, націонал-демократичної думки, представників Краківської історичної школи. Це дозволило авторові показати залежність оцінок історії козацтва від політичних симпатій та світоглядних позицій самих дослідників.

Загалом другий розділ вирізняється логічною структурою, належною джерельною базою, аналітичністю викладу та вагомим внеском у вивчення польсько-українських історіографічних взаємин.

Третій розділ дисертаційного дослідження, присвячений висвітленню українського козацтва у житті Речі Посполитої першої половини XVII ст. та козацьких повстань 1620 – 1630-х рр. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р., є одним із найбільш змістовних і концептуально важливих у структурі всієї роботи. Авторові вдалося комплексно проаналізувати широкий масив польської історіографії та простежити, яким чином у науковому середовищі Польщі формувалися уявлення про роль Війська Запорізького у суспільному, політичному й релігійному житті Речі Посполитої. Безперечною перевагою розділу є увага до ідеологічних і світоглядних засад польських історичних шкіл. Переконливо показано, що трактування козацтва значною мірою залежало не лише від джерельної бази, а й від політичних симпатій, національних стереотипів

та концепцій самих дослідників. Особливо цінним є висвітлення того, як представники Варшавської та Краківської історичних шкіл, а також історики, пов'язані з таборами націонал-демократів чи пілсудчиків, по-різному пояснювали причини козацьких виступів і роль православного чинника.

Вдалим також є аналіз польських інтерпретацій козацьких повстань 1625, 1630, 1635, 1637 – 1638 рр. Автор аргументовано доводить, що значна частина польських істориків схилялася до пояснення конфліктів через концепт козацької «сваволі», тоді як інші дослідники вбачали джерело криз у внутрішніх вадах політичної системи Речі Посполитої та нездатності держави інтегрувати козацтво. Такий підхід свідчить про вміння автора не лише систематизувати погляди попередників, а й показати їх суперечливість та еволюцію.

На особливу увагу заслуговує критичний розгляд міфологізації образів польського війська і демонізації повстанців у польській історіографії. Автор слушно звертає увагу на тенденції героїзації коронних полководців, перебільшення козацьких втрат та використання історичного наративу в патріотично-виховних цілях. Це значно підсилює наукову новизну розділу.

Матеріал викладено логічно, послідовно й аргументовано. Висновки ґрунтуються на широкому колі джерел та спеціальної літератури. Розділ вирізняється високим рівнем історіографічного аналізу, глибиною узагальнень і добрим володінням проблематикою. Загалом третій розділ дисертаційного дослідження справляє позитивне враження, має самостійну наукову цінність і є вагомим внеском у дослідження польської історіографії українського козацтва. Він підтверджує належний фаховий рівень автора та успішне виконання поставлених у дисертації завдань.

У підсумкових висновках роботи стисло, послідовно й аргументовано узагальнено ключові результати проведеного дослідження, які відповідають заявленій меті та поставленим науковим завданням дисертації. Доцільно звернути увагу на найважливіші положення, сформульовані автором.

Встановлено, що у польській історичній науці кінця XIX ст. – 1939 р. значне місце посідала проблематика історії українського козацтва першої половини XVII ст., що розглядалася крізь призму ролі Війська Запорізького в

історії Речі Посполитої та причин кризи польсько-українських відносин. Простежено, що польські дослідники по-різному оцінювали місце козацтва у суспільно-політичному житті держави: від концепцій його деструктивної «сваволі» до спроб трактувати козацтво як силу, яку можливо було інтегрувати до державного устрою.

З'ясовано особливості висвітлення участі козаків у війнах початку XVII ст., морських походах, Московській кампанії 1617 – 1618 рр. та Хотинській війні 1621 р. Виявлено суперечливість оцінок постаті П. Сагайдачного, якого водночас трактували як талановитого провідника й прагматичного політичного діяча. Проаналізовано польські інтерпретації релігійного чинника, зокрема участі козацтва у міжконфесійному протистоянні між православними, уніатами та католиками. Показано, що частина істориків розглядала православну церкву і Військо Запорізьке як загрозу для цілісності держави, пов'язуючи їх діяльність із зовнішніми впливами.

Окрему увагу приділено трактуванню козацьких повстань 1620 – 1630-х рр. Встановлено, що польська історіографія часто пояснювала їх через політичні, соціальні та конфесійні суперечності, хоча нерідко вдавалася до міфологізації подій, героїзації польського війська та демонізації повстанців.

Важливим підсумком роботи стало виявлення впливу політичних і світоглядних орієнтацій польських історичних шкіл на формування образу українського козацтва. Висновки дисертації мають наукову новизну, відзначаються аргументованістю та відкривають перспективи подальших студій у сфері польсько-українських історіографічних взаємин.

Наукова новизна дисертації полягає у комплексному дослідженні польського історіографічного образу українського козацтва першої половини XVII ст. Уперше на широкій джерельній основі систематизовано основні напрями польської історичної думки з цієї проблеми, простежено залежність історичних оцінок від політичних та ідеологічних обставин, виявлено суперечності між різними історіографічними школами.

Практичне значення роботи є безперечним. Її результати можуть бути використані при підготовці курсів з історії України, історіографії, історії Польщі,

українсько-польських відносин, а також у дослідженнях проблем національної пам'яті, політики пам'яті та історичних стереотипів.

Список джерел та літератури укладено відповідно до академічних вимог. Він охоплює значний масив польськомовних та україномовних праць, що свідчить про належну джерелознавчу культуру дисертанта та його здатність працювати з різнохарактерними матеріалами.

Попри загальне позитивне враження, дисертація містить окремі дискусійні положення, які можуть стати предметом наукового обговорення:

1. У роботі доцільно було б ширше залучити порівняльний аналіз польської та української історіографії козацтва зазначеного періоду.
2. Потребує дещо глибшого розмежування специфіка підходів краківської, варшавської та львівської історичних шкіл.
3. Категорія «сваволя» могла б бути розкрита детальніше як інструмент політичного та історіографічного маркування козацького руху.
4. У ряді сюжетів перспективним виглядало б залучення ширшого європейського контексту рецепції козацтва.
5. Окремі висновки щодо впливу польських інтерпретацій на сучасну історичну пам'ять могли б бути розвинені ширше.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку роботи.

Рецензована дисертація є самостійним, завершеним та кваліфікованим науковим дослідженням актуальної проблеми, що має вагоме теоретичне та практичне значення для історичної науки. Дисертаційна праця **Бурдяка Ростислава Зіновійовича** на тему **«Зображення історії українського козацтва у першій половині XVII ст. у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 р.»**, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія», за актуальністю, рівнем наукової новизни, теоретичним значенням і практичною цінністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Бурдяк Ростислав Зіновійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

ОФІЦІЙНИЙ РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка Леся СМУТОК

Підпис доц. Леї СМУТОК
засвідчую.
Проректор з науково-педагогічної
роботи Марта СКОРОК